

lah versin! Ne yapalım ki Bedir gazisidir” diyerek Mahreme'nin akrabalarını teskin etti. Nuaymân'ın Muâviye'nin hilâfeti döneminde vefat ettiği söylenmiş, o dönemde ölen sahâbînin onun oğlu olduğu da zikredilmiştir. Nuaymân'ın muhtelif eşlerinden birçok evlâdı olduğu, ancak soyunun devam etmediği belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 7, 8, 384; VI, 316; Buhârî, “Vekâlet”, 13, “Hudûd”, 3, 4, 5; İbn Mâce, “Edeb”, 24; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 493-494; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 573-578; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), XXII, 161-162; LXII, 139-149; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), II, 49-50, 487; V, 337, 351-352; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 351-352; II, 97-98, 385-386; III, 569-571; a.mf., *Fethu'l-bârî* (Hatîf), XII, 77-80.

M. YAŞAR KANDEMİR

NUAYMÎ

(النعمى)

Ebü'l-Mefâhir Muhyiddin Abdülkâdir
b. Muhammed b. Ömer en-Nuaymî
ed-Dimaşki eş-Şâfiî
(ö. 927/1521)

Tarihçi ve muhaddis.

12 Şevval 845'te (23 Şubat 1442) Dimaşk'ta doğdu. Burhâneddin İbrâhim en-Nâcî, Zeynüddin Abdurrahman b. Sâlih el-Âbid el-Hafîl, İbn Ahmed el-Kâbûnî, Şemseddin Muhammed b. Abdürrezzâk el-Erîhî, Zeynüddin Hattâb İbnü'l-Emîr Ömer el-Gazzâvî, Zeynüddin Ebü'l-Hayr Müflih b. Abdullah el-Habeşî el-Mısırî gibi simaların yanında yetişti ve tasavvuf hırkasını giydi. Bunların yanı sıra Şâfiî fakihî Bedreddin İbn Kâdî Şühbe, Şehâbeddin Ahmed b. Kara, Bâûnî ve Bikâî gibi âlimler de hocaları arasında yer aldı. Talebeleri içinde tarihçi Şemseddin İbn Tolun ile *Havâdisü'z-zamân* müellifi İbnü'l-Himsî de bulunmaktadır. Daha ziyade tarih ve biyografi alanlarında eser veren Nuaymî, Dimaşk'ta uzun müddet kadılık ve müderislik yaptı. Osmanlılar'ın Suriye'yi zaptı esnasında Yavuz Sultan Selim ile Dimaşk'a gelen Osmanlı ricâlinin bir kısmına hadis okuttuğu belirtilmektedir (İbn Tolun, s. 346). Çağdaşları tarafından “Dimaşk tarihçisi ve Dimaşk'ta Ehl-i sünnet'in şeyhi” olarak nitelendirilmiştir. Eserleri özellikle Dimaşk tarihi, topografyası ve şehirdeki ilim hayatı açısından büyük değer taşır. 4 Cemâziyevvel 927 (12 Nisan 1521) tarihinde Dimaşk'ta vefat etti ve Hamriyye Mezarlığı'na defnedildi.

Eserleri. 1. *ed-Dâris fî târihi'l-medâris* (Tenbihü'l-âtalib ve irşâdü'd-dâris li-ah-

vâli'l-medâris [fî mâ bi-Dimaşk mine'l-cevâmî' ve'l-medâris]). Dimaşk'ta medreselerin ilk kurulduğu tarihten müellifin yaşadığı yıllara kadar dört yüzyıl süreyle şehirdeki ilim müesseselerine dair telif edilmiş ilk ve en kapsamlı eserdir. Kitapta medreseler ihtisas alanlarına göre düzenlenmiş olup dârü'l-Kur'ân, dârülhadis, Şâfiî, Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî medreseleri, tekke ve zâviyeler, türbeler, mescid ve camiler sırasıyla anlatılmıştır. Her kurumun Dimaşk'ta inşa edildiği yer, bânisinin biyografisi, vakif şartları ve tahsis edilen vakıflar, burada okutulan kitaplarla ders veren müderrislerin hal tercümelere yazılmıştır. Bu sebeple eser şehrin eğitim tarihi, vakıfları ve topografyası açısından büyük değer taşır. Öte yandan kitap, biyografileri anlatılan devlet adamlarının ilmî yönleriyle alâkalı ilginç anekdotlar ihtiva etmektedir. Nuaymî, Ebü'l-Kâsım İbn Asâkir'in *Târîhu medîneti Dimaşk*'ının girişindeki medreseler kısmı ile İzzeddin İbn Şeddâd'ın *el-A'lâku'l-haîre fî zikri ümerâ'i's-Şâm ve'l-Cezire* adlı çalışmasını esas almakla birlikte kendi dönemine kadar olan gelişmeleri ve biyografik malzeme de eklemiştir. Böylece Ortaçağ İslâm dünyasında yaygın olan biyografik sözlük (vefeyât-tabakât) türüyle hıttat (topografik eserler) tarzını karıştırıp özgün bir üslup ortaya koymuştur. Müellif eserinde yararlandığı kaynakları zikretmiştir. Bunlar arasında Ebü'l-Kâsım İbn Asâkir ve İzzeddin İbn Şeddâd'ın yanı sıra Zehebî, Saferî, Ebü'l-Fidâ İbn Kesir, Bîrzâlî, Bedreddin İbn Kâdî Şühbe, Burhâneddin İbn Müflih, Abdülatîf el-Bağdâdî, Sibt İbnü'l-Cevzî, İbn Hacer el-Askalanî, Tâceddin es-Sübükî, İbn Halikân, Ebü Şâme el-Makdisî, Kütübî ve Takıyyüddin İbn Kâdî Şühbe'nin eserleri ile olayların tanıkları önemli yer tutmaktadır. Hacimli olduğu anlaşılan eserin aslı kaybolmuş, günümüze Şemseddin İbn Tolun, Abdülbâsit el-Almevî, Ahmed el-Bikâî ve Abdülkâdir Bedrân tarafından yapılan muhtasarları ulaşmıştır (bunların yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 165; *Suppl.*, II, 164). Almevî muhtasarını Henri Sauvaire notlar ekleyerek Fransızca'ya çevirmiş (*Description de Damas*, I-II, Paris 1895-1896), Emilie E. Ouéchék de bu tercümenin bir indeksini hazırlamıştır (Damas 1954). Fuat Sezgin, Henri Sauvaire tercümesini Ouéchék tarafından yapılan indeksle birlikte *Islamic Geography* serisinde tekrar yayımlamıştır (bk. bibl.). İbn Tolun muhtasarının ilk kısmını Selâhaddin el-Müneccid *Dürü'l-Kur'ân fî Dimaşk* adıyla neşretmiş (Dimaşk 1946; Beyrut 1973, 1982), muhtasarın tamamı-

nı ise Ca'fer el-Hasenî (I-II, Dimaşk 1948-1951; Kahire 1988) yayımlamıştır (I-II, Beyrut 1990). 2. *Te'âlik* (*Müzekkirât yevmiyye*). Suriye Mektebetü'l-Esedî'l-vataniyye'de kayıtlı olan eserin (Zâhiriyye, nr. 4533) ilk kısımları kayıp olup mevcut nüsha Şevval 885 – Cemâziyelâhir 908 (Aralık 1480 – Aralık 1502) ve 910-914 (1504-1508) arasında ihtiva etmektedir. Memlûkler döneminin son yıllarında Dimaşk'ta geçen olayları günlük şeklinde anlatan eserde şehrin siyasî, içtimaî, iktisadî ve ilmî olayları hakkında önemli mâlûmat bulunmaktadır. Nüshada müellifin ismi kaydedilmemekle birlikte hatından ve içerdiği bilgilerden Nuaymî'ye ait olduğu anlaşılmıştır (Yûsuf el-İş, *MMADm.*, VII [1943], s. 142-154; Selâhaddin el-Müneccid, *el-Mü'erihiyye'd-Dimaşkiyyün*, s. 15). 3. *Terâcimü kuğâti Dimaşk eş-Şâfi'iyye*. Aynı bir kitap olarak günümüze ulaşmayan eseri müellifin öğrencisi İbn Tolun *eş-Şagrü'l-Bessâm fî zikri men tevellâ kazâ'e's-Şâm* adlı kitaba dercetmiştir. Eserde Ebü'd-Derdâ'dan (ö. 32/652) başlayarak 914 (1508) yılında Şâfiî kadikudatlığına getirilen Takıyyüddin İbn Kâdî Aclûn'a kadar Dimaşk kadılarının biyografileri anlatılmaktadır (İbn Tolun, *Kuđâtü Dimaşk: Şagrü'l-Bessâm fî zikri men vülliye kazâ'e's-Şâm*, nşr. Selâhaddin el-Müneccid, Dimaşk 1956, s. 1-184). 4. *el-Unvân fî-zabti mevâlid ve vefeyâti ehli'z-zamân*. VIII (XIV) ve IX. (XV.) yüzyıllarda yaşamış Suriye ve Mısır ulemâsından kısaca bahseden eserin Takıyyüddin İbn Kâdî Şühbe'nin *ez-Zeyl'inin* (*Târîhu İbn Kâdî Şühbe*) zeyli olması muhtemeldir. Kitabın müsveddesinde biyografiler doğum tarihine göre sıralanmış olduğu halde eseri temize geçen Nuaymî'nin Mısırlı talebeleri hocalarının arzusuna hilâfına biyografileri alfabetik şekilde sıralamışlardır. Eserin aslı üç tabakadan oluşur. Birinci tabakada Nuaymî'nin hocaları, ikinci tabakada akranları, üçüncü tabakada yaşça daha küçük olan âlimlerin biyografileri anlatılmaktadır. Kitabın sonuna müellifin oğlu Yahyâ b. Abdülkâdir birkaç varaklık bir zeyil eklemiştir. Eserin nüshaları Kahire Dârü'l-kütübü'l-Mısriyye (Teymüriyye, Tarih, nr. 2193) ve Leipzig (nr. 747) kütüphaneleriyle British Library'de (nr. 431) bulunmaktadır. 5. *Kitâbü Tuhfeti'l-berere fî'l-eğâdisi'l-mu'tebere* (‘aşere) (Chester Beatty Library, nr. 3696). Nuaymî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Tezkiretü'l-ihvân fî havâdisi'z-zamân*, *et-Tebyîn fî terâcimi'l-'ulemâ' ve's-şâlihîn*, *el-Kavli'l-beyyinü (el-mübînü'l-muħkem fî beyâni ihdâ'i'l-ķurabi ile'n-nebi şallallahü 'aleyhi ve*

sellem, en-Nuḥbe fî terâcimî'l-Esediyân (Terâcimü beyti İbn Kâdî Şühbe), İfâdetü'n-naḫî fî'l-kelâmi 'ale'l-fakl (Gazzî, I, 250; İbnü'l-İmâd, X, 211).

BİBLİYOGRAFYA :

Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medârts* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I-II; a.mlf., *Dûrû'l-Kur'ân fî Dimaşk* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Beyrut 1982, neşredenin girişi, s. 6-22; a.mlf., *Description de Damas* (trc. H. Sauvaire), Paris 1894-96 → (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, tercüme edenin girişi, I, 1-7; İbn Tolun, *Müfâkehâtü'l-hillân fî havâdisi'z-zamân* (nşr. Halîl el-Mansûr), Beyrut 1998, s. 319, 322, 346; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, I, 250; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), X, 210-211; Brockelmann, *GAL*, II, 165; *Suppl.*, II, 164; *İzâhu'l-meknûn*, I, 107, 225, 244; II, 247, 273; *Hediyyetü'l-âriḫin*, I, 598; Kehâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, II, 196-197; A. J. Arberry, *The Chester Beatty Library, A Handlist of the Arabic Manuscripts*, Dublin 1958, III, 86; Selâhaddin el-Müneccid, *el-Mü'errihûne'd-Dimaşkuyyûn fî'l-'ahdi'l-'Osmâni ve âsârühümü'l-maḫtûta*, Beyrut 1964, s. 14-15, 44-46, 80-81; a.mlf., *Mu'cemü'l-mü'errihûne'd-Dimaşkuyyûn*, Beyrut 1398/1978, s. 281-283; a.mlf., "el-'Unvân fî zabḫi mevâlid ve vefeyâti ehli'z-zamân li-mü'errihî Dimaşk en-Nu'aymî", *MMADm.*, XXXIV (1959), s. 204-207; Hâlid er-Reyyân, *Fihristü maḫtûḫâti Dâri'l-kütübî'z-Zâhiriyye: et-Târiḫ ve müḫakâḫâtüh*, Dimaşk 1393/1973, II, 172, 420, 648, 685; Ömer Ferruh, *Me'âlimü'l-edebi'l-'Arabî fî'l-'aşri'l-hadis*, Beyrut 1985, I, 223-226; Şâkir Mustafa, *et-Târiḫü'l-'Arabî ve'l-mü'errihûn*, Beyrut 1993, IV, 125-126; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 229-230; R. Stephen Humphreys, *İslam Tarih Metodolojisi: Bir Sosyal Tarih Uygulaması* (trc. Murtaza Bedir - Fuat Aydın), İstanbul 2004, s. 292-293; Yûsuf el-İş, "Müzekkirâtün yevmiyyetün düvvinet bi-Dimaşk fî'l-evâḫiri'l-karnî't-tâsi ve evâ'ili'l-'âşir", *MMADm.*, XVIII (1943), s. 142-154.

CENGİZ TOMAR

NUAYMİYYE

(النعمية)

Zeydiyye'den Nuaym b. Yemâm'a
(II./VIII. yüzyıl [?])
nisbetle anılan bir fırka
(bk. ZEYDİYYE).

NÜBE

(النوبة)

Afrika'da
büyük kısmı Sudan'da,
küçük bir kısmı Mısır'da kalan bölge.

Yukarı Mısır bölgesinde Asvan'ın hemen yanında Nil nehrindeki ilk şelâleden başlayıp altıncı şelâleye veya bazılarına göre Beyaz ve Mavi Nil kollarının birleştiği noktaya kadar uzanan bölge Nûbe (Nûbye), bu bölgede yaşayan insanlar da Nûbî olarak anılır. Nûbe adını kullanan ilk coğrafyacı

olarak bilinen Eratosthenes'e göre (ö. m.ö. 192'ye uzanan) Nûbe (Noubai) Dongola'ya kadar uzanan bölgedir (Arkell, s. 177 [Strabo XVII, i, 2'den]). Herodot ise bölgeyi Elephantine'den (Asvan civarında) sonra gelen ve başşehri Meroe olan Ethiopia (Habeşistan) diye tanımlar, buradaki şelâle ve kayalıklardan söz eder. İlk dönem İslâm kaynaklarında bölge bazan Habeşistan'la karıştırılmıştır. Nûbe'nin eski Kopt dilinde (Kıptîce) **nub** (**nbu**) kelimesinden türetildiği ve "altın ülkesi" anlamına geldiği söylenir. Nitekim firavunlar devrinde Mısır'ın altın ihtiyacının büyük kısmının bu bölgeden sağlandığı bilinmektedir. Bazı mezar resimlerinde Mısır hükümdarına hediyeler ve bu arada altın sunan Nûbeliler görülmektedir. Nûbe kelimesinin mahallî dilde "köle" anlamına geldiği (a.g.e., s. 177), Nûbeliler'in ok ve yay kullanmada çok mahir oldukları, bu sebeple eski Mısır'da bölgeye Ta seti (yay ülkesi) denildiği de kaydedilmektedir. Eski Ahid'de bölge Hz. Nûh'un oğullarından Hâm'ın neslinden gelen (Tekvîn, 10/6; I. Târihler, 1/8) Kuş'un (Cush, Cushi, Kash, Kaj) ülkesi olarak zikredilir (Tekvîn, 2/13). Mısır'da orta krallık dönemine ait bir kitâbede bu ad zikredilmektedir (EJd., V, 1174). İslâm tarihçileri genel olarak siyah ırkın, bu arada Nûbeliler'in Hâm'ın neslinden geldiğini kabul ederler ve Nûbe'yi Bilâdüssûdan'dan (siyahlar ülkesi) sayarlar. Tarihi kalıntılardan anlaşıldığına göre Aşağı Nûbe'ye milâttan önce 2300'lerden itibaren yerleşmeye başlayan siyahiler daha sonra bölgenin tamamına hâkim olmuşlardır. Onların kurduğu Kuş Devleti bir ara (m.ö. yaklaşık 725-660) Mısır'ı da egemenliği altına almıştır (Arkell, s. 110 vd.).

Hükümdarlarına Kâbil lakabı veren ve Himyer soyundan geldiklerine inanan Nûbeliler, VI. yüzyılın başlarından itibaren Hıristiyanlığı kabul ettiler. O sırada kuzeyde Dongola'da Makarra (Makuria) Devleti, güneyde Hartum'a yakın bir merkez olan Sûbâ'da ise Alve Devleti hüküm sürüyordu. Misyonerlerin Nûbe'de Hıristiyanlığı yayma faaliyetleri ilk defa 543'te başlamış, bölgede ilk kilise 600 yılından sonra yapılmıştır. Nûbeliler Hıristiyanlığın Ya'kûbî mezhebini kabul ederek İskenderiye kilisesine bağlanmıştır (Mes'ûdî, I, 359). İbnü'n-Nedîm, Nûbeliler'in dinî metinlerini Süryânice, Rumca ve Kıbtîce yazdıklarını söyler (el-Fihrist, s. 28). Resmî işlerde ise Nûbe dilini kullandıkları kaydedilmektedir.

Müslümanların Nûbe ile münasebetleri Mısır'ın fethi sırasında başlamıştır. Amr

b. Âs tarafından Ukbe b. Nâfi' kumandasında Afrika'ya gönderilen ordu Nûbe'ye kadar inmiş, ancak ok atıcılığında çok mahir olan Nûbeliler'in büyük bir direnciyle karşılaşınca iki taraf arasında anlaşma yapılmıştır (20/641). Mes'ûdî, Araplar'ın atıcılığı Nûbeliler'den öğrendiklerini söyler (*Mürûcü'z-zeheb*, I, 389). Çatışmalar esnasında çok sayıda müslümanı gözlerinden vurdıkları için Nûbeliler'e "rumâtü'l-hadek" denilmiştir. Valilikten alınmaya kadar bölgeye ordu göndermeye devam eden Amr bununla birlikte Nûbeliler üzerinde tam bir hâkimiyet kuramadı. Hz. Osman tarafından onun yerine Mısır'a vali tayin edilen Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh, Nil üzerinden gemilerle Asvan'a kadar taşıdığı ordusuyla iç bölgelere girip Dongola'ya kadar ulaştı. Dongola muhasarasında müslümanların bölge halkı tarafından henüz bilinmeyen mancınık kullanmaları üzerine zor durumda kalan Nûbeliler, Abdullah'a barış teklifinde bulundular (31/652). Makarra Devleti'yle yapılan ve bütün Nûbe halkını içine alan ticarî ilişkilere dayanan anlaşmaya göre Nûbeliler müslümanlarla savaşmayacaklar, her yıl 360 köle verecekler, kaçan köleleri iade edecekler, Dongola'da inşa edilen mescidi koruyacaklar, orada ibadet edenlere dokunmayacaklardı. Buna karşılık kendilerine hububat ve giyecek yardımı yapılacak, müslüman tâcirler ticaret serbestliği tanınacak, iki taraf birbirinin topraklarına serbestçe girip çıkabilecek, ancak kesin olarak yerleşmeyecekti. Nûbeliler'den alınan vergiye "bakt" denilmiştir. Anlaşmanın mescidle ilgili kısmından, daha ilk dönemlerden itibaren bölgede az sayıda müslüman bulunduğu veya o sırada yerleştirildiği anlaşılmaktadır.

Emevîler devrinde Yukarı Nûbe'den top rak satın alıp buraya yerleşenler oldu. Emevîler'in son halifesi II. Mervân Mısır'da öldürülünce iki oğlu Abdullah ve Ubeydullah yanlarında birkaç bin kişiyle Nûbe'ye sığındılar. Abbâsî Halifesi Mehdi-Billâh zamanında her yıl 360 köle karşılığında kendilerine buğday, üzüm sirkesi, elbise gibi mallar veya bunların bedelleri gönderiliyordu. Nûbeliler köleleri genellikle düşmanlarından temin ediyor, yeterli sayıda köle bulamayınca kendi çocuklarından da veriyorlardı. Mehdi ve Mu'tasım-Billâh döneminde vergiler hafifletildi ve ödemede daha müsamahakâr bir yol izlendi. Ancak Abbâsî Devleti'nin zayıf düştüğü zamanlarda Mısır'da çıkan kargaşa ortamını fırsat bilen Nûbeliler birçok defa Asvan'a saldırıdılar. İhşidîler devrinde böyle bir saldırıya